

Een nieuwe visie voor de warmtetransitie

Een nieuwe visie voor de warmtetransitie

Lage temperatuur, lokaal geregeld en zo min mogelijk CO₂-uitstoot

Nederland heeft hoge politieke ambities om de gebouwde omgeving te verduurzamen. Zowel op nationaal, regionaal als gemeentelijk niveau wordt hier aan de hand van klimaatakkoorden, regionale energiestrategieën en transitievisies warmte hard aan gewerkt. Het lijkt een perfecte context voor de vele initiatieven die op verschillende plekken in Nederland werken aan collectieve en duurzame warmte.

Toch komen de initiatieven maar mondjesmaat van de grond, en zit het leeuwendeel nog in de planningsfase. Ondanks de hoge ambities van de overheid hebben veelbelovende (burger-)initiatieven moeite om daadwerkelijk voet aan de grond te krijgen. Sterker nog, wij zien de overheid op veel plekken nog niet als de partner die je op basis van bovengenoemde ambities zou verwachten.

Onze analyse is dat dit te maken heeft met verschillende uitgangspunten. Want alhoewel alle partijen onderschrijven dat duurzaamheid het doel is, lokale bronnen belangrijk zijn en we burgers erbij moeten betrekken, lijken er onder het oppervlak een aantal fundamentele spanningen te bestaan.

Het dominante verhaal gaat over 'van het gas af' tegen de laagste economische kosten. We observeren dat dit op veel plekken uitgewerkt wordt in een model waar vooral het aanbod van hoge-temperatuur warmtebronnen leidend is voor de strategiebepaling; schaalgrootte een doel op zich lijkt; centrale regie onontbeerlijk zou zijn; grote spelers de kar moeten trekken; lokaal eigendom bij warmte niet mogelijk is; en burgerparticipatie gelimiteerd is tot informeren of raadplegen.

Het is een verhaal dat ver af staat van ons ideaalbeeld, en dat in veel gevallen de doorbraak van echt duurzame warmte frustreert: een ideaalbeeld waarbij we uitstoot van broeikasgassen zoveel mogelijk reduceren om vanuit urgentie de klimaatcrisis te adresseren; waarin we vanuit integrale blik op zoek gaan naar maatschappelijke meerwaarde; waarbij we de lokale context als uitgangspunt nemen; en we burgerinitiatieven als welkome en gelijkwaardige partners zien.

In dit manifest hebben we daarom enkele uitgangspunten geformuleerd die het bestaande denkkader kunnen doorbreken en tot een waarlijk duurzame warmtevoorziening leiden. Daarnaast doen we ook een oproep aan de Nederlandse overheid om *nieuwe spelregels* te gebruiken en *financiële weeffouten* weg te nemen. Voor beide elementen zijn concrete suggesties uitgewerkt zodat zij deze beweging ook kan gaan ondersteunen. In woord en in daad.

5 Uitgangspunten

1

KLIMAATRISICO-BEHEERSING IS LEIDEND

We maken klimaatrisicobeheersing leidend. De ‘van gas af’ beweging heeft een enorme impuls gegeven aan de warmtetransitie, maar ondertussen schiet dit frame haar doel voorbij. Onder het mom van ‘van het gas af’ en de (logische) wil om haast te maken, wordt nu te vaak gegrepen naar warmtenetten op hoge temperaturen, gevoed door grote fossiele bronnen, afvalverbranding, biomassa of industriële restwarmte. Deze netten ontnemen afnemers de prikkel om aan vraagreductie te doen, terwijl het op lange termijn onzeker is of dit aanbod van hoge temperatuurbonnen blijft bestaan. Daarnaast wordt er ten onrechte gesuggereerd dat deze bronnen duurzaam of CO₂-neutraal zijn, terwijl zij vanuit het oog van emissiereductie niet de beste optie zijn. Niet van gas af, maar het beheersen van klimaatrisico is leidend.

2

WARMTE ALS ONDERDEEL VAN EEN INTEGRAAL ENERGIESYSTEEM

Wij benaderen warmte als onderdeel van een integraal energiesysteem met warmte, koude en elektriciteit. Door klimaatverandering en de bijkomende hittestress neemt de vraag naar koeling toe, zoals we de afgelopen warme zomers al hebben kunnen zien. Elke keer als een gebouw wordt gekoeld, kan die warmte worden gebruikt om ergens anders een gebouw te verwarmen of de warmte op te slaan. Lage temperatuurwarmte in combinatie met warmte-koudeopslag (wko) betekent ook minder gebruik van elektriciteit. En dit is goed, omdat door de toenemende elektrificatie de infrastructuur voor elektriciteit toch al moet worden aangepast aan de stijgende vraag.

3

DENK VAN KLEIN NAAR GROOT

We denken van klein naar groot. Warmte leent zich slecht om over grote afstanden te verplaatsen want gaat gepaard met grote energetische verliezen. Daarnaast is het inefficiënt om met hoogwaardige warmte (>70 graden) aan te wenden voor het creëren van een comfortabele omgevingstemperatuur. Voor ons begint de warmtetransitie daarom op de kleinst mogelijke schaal: de individuele oplossing. Van daaruit zoeken we naar de juiste schaal: sluiten we nog een huis aan? De straat? Het blok? Een hele wijk? In een organisch proces zoeken we voor elke situatie het optimum.

4

LOKALE WARMTE, LOKAAL BEHEER

We stimuleren warmtenetten vanuit lokaal eigendom. Wij geloven namelijk dat lokaal eigenaarschap en zeggenschap de beste route is naar een inclusief en gedragen proces, waarbij kosten en baten eerlijk verdeeld worden. Dit betekent dat lokale burgerinitiatieven het recht hebben zelf te ondernemen en daarin voorrang hebben ten opzichte van alle overige opties. Warmtebronnen zijn lokaal en behoren dus aan de lokale gemeenschap.

5

HOOGSTE MAATSCHAPPELIJKE WAARDE ALS UITGANGSPUNT

We nemen de hoogste maatschappelijke waarde als uitgangspunt voor het ontwerp van een nieuw integraal energiesysteem. Immers, de warmtetransitie kent tal van verborgen baten die louter economische kostenberekeningen niet meenemen. Denk aan baten zoals toegenomen comfort, een schonere lucht, minder hittestress, minder afhankelijkheid van (inter)nationale bronnen zoals gas, en meer gewaardeerde woningen straten of wijken. Ons uitgangspunt is de verschillende soorten kapitaal van een gebied (democratisch, economisch, sociaal, cultureel, natuurlijk etc.) te verbinden en te versterken, in het ontwerpen van een nieuw integraal energiesysteem. Alle baten verdienen een serieuze plek in de doorrekeningen die de basis vormen voor investeringsbeslissingen. Zo komen we tot integrale, gebiedsgerichte oplossingen, die lokaal breed worden gedragen.

Wat wij vragen van de overheid:

Om te komen tot een warmtevoorziening die invulling geeft aan bovenstaande uitgangspunten zijn nog veel barrières te beslechten. De overheid vervult hierbij een belangrijke rol. Wij, de ondertekenaars van dit manifest, vragen de overheid daarom deze beweging in woord en daad te ondersteunen. Wij zien twee belangrijke routes waarlangs de overheid dit zou kunnen doen: door het ontwerpen van nieuwe spelregels, en door het wegnemen van financiële barrières.

NIEUWE SPELREGELS

Decentrale, duurzame, lage temperatuuroplossingen met lokale bronnen verdienen een serieuze kans voor de hele gebouwde omgeving. Dit dient het uitgangspunt te zijn. De concept-warmtewet 2.0 bevoordeelt grootschaligheid en verhindert zo het ontstaan van moderne alternatieven. Grootschalige warmtetransportnetwerken kunnen op den duur misschien nuttig zijn om gebieden, waar al warmte is, met elkaar te verbinden. Maar beginnen met de uitrol van grote netwerken frustrereert de uitrol van lokale, echt duurzame alternatieven, terwijl deze opties er wel degelijk zijn.

Nieuwe spelregels kunnen helpen een gelijk speelveld te creëren tussen de verschillende opties. Hieronder noemen wij een aantal punten die aandacht vragen bij de verdere uitwerking van een nieuwe warmtewet en het verder aanjagen van de door ons gewenste warmtetransitie.

- Erken de noodzaak van een gelijk speelveld waar de meest duurzame optie wint. Vervat dit uitgangspunt in een nieuwe warmtewet.
- Zorg dat de modellen die gebruikt worden in beleidsstudies alle decentrale, duurzame, lage temperatuuroplossingen meenemen. Anders geven deze studies geen eerlijk beeld van de diversiteit aan mogelijkheden voor duurzame warmte.
- Zorg dat deze modellen ook oog hebben voor integrale oplossingen die koudelevering en (het voorkomen van) netbezwaren als onderdeel van de businesscase hebben.
- Maak de (lokale) warmtevraag het vertrekpunt, en niet een (centrale) warmtebron. Een oplossing mag pas uitgerold worden wanneer de toekomstige gebruikers zijn gevonden en gemobiliseerd. Voorbeeld kan worden genomen aan Denemarken, waar dit al de praktijk is.
- Ondersteun en faciliteer sociaal ondernemerschap en gebiedsgericht maatschappelijk leiderschap en warmtecoöperaties. Dit is een belangrijke voorwaarde voor lokaal gedragen democratische besluitvorming.
- Geef burgers initiatiefrecht, en geef gemeenten de mogelijkheden om dit initiatiefrecht te faciliteren. Kortom, geef gehoor aan de Europese richtlijnen Hernieuwbare Energie (REDII) uit 2018 en de richtlijn Elektriciteitsmarkt (EGB) uit 2019 die stellen dat het een taak is van de Nederlandse overheid om het mogelijk te maken dat eindgebruikers en energiecoöperaties hun eigen warmtevoorziening exploiteren.

WEGNEMEN FINANCIËLE BARRIÈRES

De uitrol van lage-temperatuur warmteoplossingen kent nu nog hoge investeringskosten. Deels komt dit door financiële barrières, waardoor andere opties nu nog voorgetrokken worden. Deels heeft dit ook te maken met leergeld, en zijn er flinke kostendalingen te verwachten, mits partijen meer ervaring opdoen in de praktijk en er voldoende volume wordt gerealiseerd. Om tot een gelijk speelveld te komen vragen we de overheid haar best te doen om deze barrières weg te nemen en steun te bieden aan het leerproces.

- Zorg dat de overheidssteun die nu is geormerkt voor grote centrale systemen (zoals de 315 miljoen die op Prinsjesdag werd uitgetrokken voor WarmtelinQ in Zuid-Holland) ter beschikking komt van projecten met de grootste klimaatwinst. Dit zijn niet altijd grootschalige projecten maar gezamenlijk kunnen zij een veel grotere klimaatwinst behalen.
- Zorg voor een transparantie kostengebaseerde tariefmethodiek met boekhoudkundige voorschriften en gereguleerd rendement. Ook hier kan Denemarken als voorbeeld dienen, waar geen winst gemaakt wordt op warmtelevering, en deze kostendekkend en transparant is opgezet. Hierdoor is de daadwerkelijke kostprijs leidend, en kan echte concurrentie tussen alternatieven ontstaan.
- Maak een einde aan de wettelijke beperkingen om zeer-lage-temperatuur-warmte te beprijzen. Zo krijgen (Z)LT-initiatieven meer mogelijkheden een eigen businessmodel te ontwikkelen om inwoners te verleiden mee te doen.
- Zorg voor energiebelasting op basis van CO₂-uitstoot bij de bron. Dit kan bijvoorbeeld via zowel ETS als nationale heffing. Hiermee komen de prikkels tot verduurzaming te liggen waar ze het meest effect sorteren. Ook verwijderen we hiermee de huidige onwenselijke economische prikkel om fossiele restwarmte uit een laag belastingtarief (bedrijven) te leveren aan segmenten met een hoog tarief (particulieren), en die daarmee de inzet van fossiele energie in stand houdt.
- Zorg dat er object gebonden langlopende financiering beschikbaar komt voor de benodigde woningisolatie en systemen voor aansluiting op een (Z)LT warmtenet.
- Zorg voor langlopende financiering voor collectieve opslag (bijv. wko) en bijbehorend distributienetten voor warmte en koude, bijvoorbeeld door het verstrekken van garanties, zoals in Denemarken gebeurt.
- Continueer of herstel regelingen voor eindgebruikers om duurzame energie op te wekken. Deze regelingen hebben bewezen te helpen om de Nederlandse energietransitie te versnellen. Breidt deze waar nodig uit met een regeling waar ook (collectieve) opwek middels PVT onder valt.
- Initieer een garantiefonds voor coöperatieve warmteprojecten waarop kosteloos een beroep kan worden gedaan.
- Initieer een opleidingsfonds om te garanderen dat er voldoende gekwalificeerd personeel is, nu en in de toekomst.

Wij onderteken en onderschrijven dit warmtemanifest:

Arjan Busch
SpaarGas

Carien van der Have
DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Cees Redegeld
GCWijk 25

Prof. Dr. Derk Loorbach
DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Eelco Fortuijn
SpaarGas

Elly Rijnierse
GCWijk 25

Erna Hollander

Gerd-Jan Otten
Managing Partner CMAG BV

Gijs Diercks
DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Guus Jansen
Energy Transition Group

Heleen Weening
Duurzaam Den Haag

Joeri Oudshoorn

Kirsten Notten
Energie Samen | Buurtwarmte

Lennart van der Linde
Duurzaam Den Haag

Liesbet Hanekroot
haan&kroot

Marieke Verhagen
DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Marriette Wessels

Matthijs Hisschemöller
DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Miel Karthaus
KBnG architectuur stedenbouw restauratie

Walter Jansen

Pauline Westendorp

Wil je je ook bij dit manifest aansluiten? Ga dan naar drift.eur.nl/warmtemanifest